Ως την εποχή του μεγάλου Ραμσή Β', του Σέσωστρη των Ελλήνων, τα χρονικά των μαχών ήταν σαφέστατα: Στις περιφανείς νίκες, ο τρέχων Φαραώ οδηγούσε τον στρατό του στον θρίαμβο. Κι εντελώς συμπτωματικά, όλες οι στρατιωτικές ήττες συνέβαιναν με τον Φαραώ απόντα από το πεδίο της μάχης. Ο Ραμσής τα άλλαξε όλα αυτά: Είτε νικούσε είτε έχανε, οι χρονικογράφοι περιέγραφαν με κάθε λεπτομέρεια την «ιστορική του νίκη». Σαράντα αιώνες χρειάστηκαν οι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι για να ξεδιαλύνουν το τι ακριβώς έγινε στη μάχη του Κάντες. Ακόμα διαφωνούν.

Ο Ραμσής ήταν πρακτικός άνθρωπος. Πρώτ' απ' όλα ξεκαθάρισε τα οικογενειακά του, απαλλάσσοντας τον εαυτό του από έναν ενοχλητικό αδερφό που πρόβαλε δικαιώματα στον θρόνο. Μετά, εκστράτευσε νότια, κατευθείαν στην περιοχή της Νουβίας όπου βρίσκονταν τα ορυχεία χρυσού. Δεν δυσκολεύτηκε να τα αρπάξει. Χρηματοδοτώντας με το χρυσάφι τους τον στρατό του, στράφηκε στην Ασία, όπου γι' άλλη μια φορά οι υποτελείς λαοί είχαν επαναστατήσει. Κι από τα βόρεια, κατέβαιναν οι Χετταίοι.

Οι Χετταίοι απλώνονταν από τη Μ. Ασία ως τη Βόρεια Συρία κι απειλούσαν την Παλαιστίνη. Ο Φαραώ Χορεμχέμπ (εκείνος ο άλλοτε φίλος του Τουταγχαμών που συμμάχησε με το ιερατείο κι έγινε ο τελευταίος Φαραώ της 18ης δυναστείας), τους ανέκοψε προσωρινά στα 1325, ενώ η περιοχή δοκιμάστηκε κι από τις εκστρατείες του Φαραώ Σέτι, στα 1308. Η καθοριστική μάχη δόθηκε στα 1285, στο Κάντες, όταν ο Φαραώ Ραμσής Β' αντιμετώπισε στρατό 18.000 πεζών και 2.000 αρμάτων μάχης του βασιλιά Μουβατάλι των Χετταίων. Ο Ραμσής έβαλε να περιγράψουν την «περιφανή του νίκη». Οι Χετταίοι υποστήριξαν ότι νικήθηκε κατά κράτος. Μάλλον όμως δεν υπήρξε νικητής παρά μόνο χιλιάδες σκοτωμένοι κι από τις δύο πλευρές. Αλλιώς, δεν είχε νόημα η συνέχιση του πολέμου, που κράτησε άλλα πέντε χρόνια. Στο μεσοδιάστημα, ο Μουβατάλι πέθανε κι ο γιος του εκθρονίστηκε από τον θείο του, Χατουσίλ Γ', που βρέθηκε αντιμέτωπος με τους Ασσύριους του Σαλμανάσαρ, οι οποίοι κυρίευσαν τη Βαβυλώνα και τις βόρειες επαρχίες της. Χατουσίλ και Ραμσής κατέληξαν ότι προτιμότερο ήταν να τα βρουν μεταξύ τους.

Το κείμενο της συνθήκης έχει διασωθεί: Τα σύνορα ορίστηκαν πάνω από τη σημερινή Βηρυτό. Οι δυο βασιλιάδες ανέλαβαν την υποχρέωση να τα σεβαστούν στο διηνεκές. Και τη δέσμευση ότι ο ένας θα βοηθούσε τον άλλον σε περίπτωση εσωτερικής αναταραχής ή εξωτερικού κινδύνου. Ως συνήθως, η συμφωνία επικυρώθηκε με έναν γάμο: Ο Ραμσής παντρεύτηκε μια από τις κόρες του Χατουσίλ.

Έτσι κι αλλιώς, για τον Φαραώ, οι γάμοι αποτελούσαν καθημερινή ρουτίνα. Συνολικά,

παντρεύτηκε χίλιες γυναίκες! Κι απέκτησε εκατό γιους και πενήντα κόρες. Μερικές από τις οποίες παντρεύτηκε, επειδή, όπως έλεγε, ήθελε οι κόρες του να αποκτήσουν όμορφα παιδιά. Με τόσους πολλούς απογόνους, δεν είναι περίεργο ότι δημιουργήθηκε στην Αίγυπτο ειδική τάξη, από την οποία προέρχονταν οι αξιωματούχοι της χώρας τους επόμενους τέσσερις αιώνες.

Μοιράζοντας τον χρόνο του ανάμεσα στα πεδία των μαχών και τις επιδόσεις του στο κρεβάτι, ο Ραμσής έβρισκε χρόνο να ασχολείται και με τον καλλωπισμό της χώρας, όπως αυτός βέβαια τον εννοούσε. Εκατοντάδες επιγραφές περιγράφουν τις περιφανείς του νίκες. Επικά ποιήματα τις εξυμνούν κατά διαταγή του. Και η Αίγυπτος γέμισε αγάλματα και ναούς. Αγάλματα του εαυτού του κολοσσιαία και ναούς προς τιμήν του: «Τα μισά από τα αιγυπτιακά οικοδομήματα που έφθασαν ως τις ημέρες μας αποδίδονται στην βασιλεία του», έγραφε τη δεκαετία του '30 ο Ζιλ Ντιράν.

Το τεράστιο, ασυνήθιστο και επιβλητικό έργο στο Αμπού Σιμπέλ είναι ένα δείγμα του πώς αντιλαμβανόταν ο ίδιος την αρχιτεκτονική. Βρίσκεται στην καρδιά της Νουβίας, 300 χλμ. από το Ασουάν και είναι αφιερωμένο στον Άμμωνα και στον ίδιο τον Ραμσή. Είχε βυθιστεί στη λησμονιά των αιώνων, εντοπίστηκε στα 1813 από τον Ελβετό Γιόχαν Μπάρχαντ και αποκαλύφθηκε σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια από τον Ιταλό Τζιοβάνι Μπατίστα Μπελζόνι, στα 1817. Με κινητοποίηση της UNESCO και της παγκόσμιας κοινότητας, ολόκληρο αυτό το μεγαθήριο μεταφέρθηκε σε νέα θέση, όταν το φράγμα του Ασουάν δημιούργησε μιαν απέραντη τεχνητή λίμνη που σκέπασε τον τόπο, όπου είχε δημιουργηθεί.

Ο Ραμσής Β' έμεινε στην ιστορία ως μεγάλος βασιλιάς. Έδωσε έμφαση στο εμπόριο κι άνοιξε μια διώρυγα από τον Νείλο ως την Ερυθρά θάλασσα, έργο που καταστράφηκε από τους μετακινούμενους αμμόλοφους. Και, φυσικά, χάιδεψε όσο κανένας ως τότε το ιερατείο του Άμμωνα, αποφεύγοντας τα λάθη εκείνου του μακρινού προκατόχου του Αχνατόν.

Η επανάσταση στην Τέχνη πνίγηκε στην «ακαδημαϊκή ακαμψία». Η επανάσταση στα γράμματα αποστεώθηκε. Ως τον Αχνατόν, τα κείμενα γράφονταν στην στρυφνή ιερατική «καθαρεύουσα» με ιερατική ιερογλυφική, ακριβώς για να είναι για τους λίγους. Στα χρόνια του επαναστάτη βασιλιά, οι συγγραφείς, ποιητές και πεζογράφοι, προσπάθησαν να πλησιάσουν τον λαό, γράφοντας στη γλώσσα που μιλιόταν στους δρόμους και στις συναναστροφές. Με τον καιρό όμως και με την ανατροπή του μονοθεϊσμού και την παλινόρθωση του ιερατείου, η ζωντανή γλώσσα εγκαταλείφθηκε. Επικράτησε πάλι ο εκκλησιαστικός τρόπος γραφής με τα κείμενα να προσελκύουν τον αναγνώστη για τα θέματά τους και να τον απωθούν με τη γραφή τους. Το ιερατείο προπαγάνδιζε για την ανάγκη της άρνησης στις απολαύσεις των διεφθαρμένων, καθώς η τρυφηλή ζωή άρμοζε

μόνο στους θεούς και κατ' επέκταση στους υπηρέτες τους ιερείς.

Στην παγκόσμια ιστορία, η αέναη αντιπαράθεση ανάμεσα στο Κράτος και την Εκκλησία σηματοδοτούσε πάντα την πάλη ανάμεσα στην πρόοδο και τον σκοταδισμό. Στο όνομα του όποιου θεού, το ιερατείο πάντοτε προσπαθούσε και προσπαθεί να εξουσιάσει τα πλήθη και τα κράτη, εκμεταλλευόμενο την πίστη του λαού και τον αυτοδιορισμό του ως εκπρόσωπο των ουρανών. Στη Σουμερία, στην αρχαία Αίγυπτο, στον μεσαίωνα του σκοταδισμού και της Ιερής Εξέτασης, στην Ευρώπη του 19ου αιώνα και στη σύγχρονη εποχή με κορυφές του παγόβουνου το θεοκρατικό καθεστώς του Ιράν ή το κράτος του πάπα, οι μονάρχες ή ακόμα και οι εκλεγμένοι ηγέτες των λαών, κατά κανόνα, βολεύονταν και βολεύονται μ' αυτή την κατάσταση. Κυρίως, επειδή η υπόσχεση ότι τους πιστούς της όποιας θρησκείας περιμένει η μετά θάνατον βασιλεία των ουρανών τους εξασφάλιζε και τους εξασφαλίζει την δική τους άνετη «βασιλεία» επί της γης.

Φυσικά και υπήρχαν και υπάρχουν οι εξαιρέσεις. Μονάρχες ή ηγέτες, όχι λίγες φορές, θέλησαν να απαλλάξουν τα πλήθη από την εξουσία της Εκκλησίας, ώστε να απαλλαγούν οι λαοί από την μάστιγα του ιερατείου και λυτρωμένοι να βαδίσουν στον δρόμο της προόδου. Ο Αχνατόν στην αρχαία Αίγυπτο, οι Ίσαυροι στο Βυζάντιο, οι γαλλικές δημοκρατικές κυβερνήσεις της στροφής του 19ου προς τον 20ό αιώνα είναι μερικά από τα παραδείγματα της πάλης του κράτους με το ιερατείο. Αλλού, όπως στη Γαλλία, το κράτος επικράτησε. Αλλού, όπως στο Βυζάντιο επί Ισαύρων, η επικράτηση διάρκεσε ενάμισι αιώνα. Αλλού, όπως στην Αίγυπτο, το ιερατείο επανήλθε αμέσως μετά τον θάνατο του ανατροπέα. Αλλού, όπως στη Βρετανία, η ανατροπή της εξουσίας του ιερατείου έγινε για το προσωρινό προσωπικό όφελος του βασιλιά, όπως επί Ερρίκου Η', αλλά εξελίχθηκε σε ωφέλεια για τον λαό.

Ο Ραμσής Β' και οι διάδοχοί του δεν είχαν τέτοιες ευαισθησίες. Συμμάχησαν με το ιερατείο, του προσέφεραν το «κατιτί» του κι εξασφάλισαν την εξουσία, έστω κι αν στην πραγματικότητα το ιερατείο ήταν εκείνο που εξουσίαζε τα πάντα. Η λεία του πολέμου και το πιο μεγάλο μέρος από τους φόρους υποτέλειας προσφέρονταν στους ναούς. Σαράντα χρόνια μετά τον θάνατο του Ραμσή Β', επί Ραμσή Γ', το ιερατείο διέθετε 107.000 δούλους σε μια χώρα περίπου 3.000.000 ανθρώπων, δούλων και ελευθέρων. Η ιδιοκτησία των ναών σε γη που μπορούσε να καλλιεργηθεί, έφθανε τα 3.000.000 στρέμματα, ενώ, σε ολόκληρη τη χώρα, η συνολική καλλιεργήσιμη έκταση δεν ξεπερνούσε τα 21.000.000 στρέμματα. Κι ακόμα, στο ιερατείο ανήκαν 500.000 μεγάλα ζώα. Με κεφάλαιο κίνησης τα αφορολόγητα εισοδήματα από 169 αιγυπτιακές και συριακές πόλεις.

Ο ίδιος ο Ραμσής Γ', αυτός που απέκρουσε την εισβολή των λαών της θάλασσας, χάρισε στο ιερατείο 32 τόνους χρυσάφι και χίλιους τόνους ασήμι, ενώ, σε όλη τη διάρκεια της

δεκαετούς βασιλείας του προσέφερε κάθε χρόνο στους ναούς 185.000 σακιά στάρι. Την ίδια ώρα, οι εργάτες των δημοσίων έργων έμεναν απλήρωτοι, ενώ ο λαός βάδιζε ολοταχώς προς την φτώχεια. Εκατό χρόνια αργότερα, ο πληθυσμός της χώρας ζούσε μέσα στην εξαθλίωση και τις στερήσεις, ενώ οι θεοί και όλως συμπτωματικώς οι ιερείς τους, τα είχαν όλα, περισσότερα κι από όσα είχε ο Φαραώ. Ο οποίος πια δεν τους ήταν απαραίτητος. Στα 1085, ο μέγας ιερέας του Άμμωνα, Μέντες, ανέτρεψε τον Ραμσή ΙΑ' κι έγινε ο ίδιος Φαραώ.

****

Η 20ή δυναστεία που ξεκίνησε με τον αρχιερέα Φαραώ, δεν ήταν τίποτε άλλο από μια αλληλοδιαδοχή αρχιερέων και των γιων τους σε ένα θεοκρατικό βασίλειο, όπου οι αποφάσεις του ιερατείου παρουσιάζονταν ως η θέληση των θεών. Η δεισιδαιμονία έγινε τρόπος ζωής, η Τέχνη εξαφανίστηκε, τα γράμματα υποχώρησαν, η ζωή έγινε ένα συνεχές μαρτύριο για την επιβίωση. Μαζί με το πάθος για τη ζωή, χάθηκε και η όποια εθνική συνείδηση. Τα πρώτα πεντακόσια χρόνια της τελευταίας π.Χ. χιλιετίας η Αίγυπτος έγινε λεία του όποιου ήθελε εισβολέα. Λίβυοι από την Δύση έστησαν δυναστεία με πρωτεύουσα την Ηρακλεόπολη, ενώ η χώρα έχασε την Παλαιστίνη, όπου ανθούσε η βασιλεία του Σολομώντα. Αιθίοπες από τον Νότο. Ασσύριοι από την Ανατολή. Οι εισβολείς έμπαιναν, κατακτούσαν, ρήμαζαν, εκδιώκονταν. Η Αίγυπτος απελευθερωνόταν για λίγο, κάποιες φορές ανασταινόταν, όπως επί Ψαμμήτιχου (663 – 609 π.Χ.), όταν επήλθε η «σαϊτική αναγέννηση» (το όνομα προήλθε από την Σάιδα, περιοχή από όπου ο Φαραώ ξεκίνησε την εξουσία του). Έπειτα, ξανάπεφτε σε λήθαργο, κατακτιόταν από τον επόμενο περαστικό κι αυτό γινόταν ως το 525 π.Χ. οπότε ο βασιλιάς των Περσών, Καμβύσης, την κατέκτησε οριστικά. Διακόσια χρόνια αργότερα, ο Μέγας Αλέξανδρος έδιωξε τους Πέρσες, κατακτώντας την για λογαριασμό του, ενώ τη χώρα κληρονόμησαν οι Πτολεμαίοι. Για άλλα τριακόσια χρόνια, ως την εποχή της Κλεοπάτρας. Μετά, ήρθαν οι Ρωμαίοι.

****

Στην εποχή των Φαραώ του Νέου Βασιλείου άνθισε όσο ποτέ άλλοτε η αιγυπτιακή λογοτεχνία. Με κείμενα γραμμένα στην ιερατική ιερογλυφική γραφή, που σημαίνει απλησίαστα για τον πολύ λαό που έτσι κι αλλιώς δεν τα πήγαινε καλά με τα γράμματα. Η «Ιστορία του Ναυαγού» διηγείται τις περιπέτειες ενός κάποιου που πήγαινε με πλοίο στα ορυχεία του βασιλιά. Κι ενώ το πλοίο ήταν τεράστιο (55 μέτρα μήκος, λέει το κείμενο, 18 πλάτος, με πλήρωμα 120 ανδρών) κι ενώ οι ναυτικοί ήταν σπουδαίοι θαλασσόλυκοι και «προέβλεπαν την καταιγίδα και την τρικυμία πριν ακόμα να ξεσπάσουν», στο συγκεκριμένο ταξίδι την έπαθαν. Τους βρήκε μπουρίνι, το πλοίο βυθίστηκε, οι πάντες πνίγηκαν κι ο μόνος που επέζησε ήταν αυτός ο κάποιος: Ένα κύμα τον έριξε σε μιαν ερημική ακτή, όπου έμεινε νηστικός και μόνος επί τρεις ημέρες. Μετά, το πήρε απόφαση, βάδισε στο άγνωστο και βρέθηκε σ' ένα τόπο με σταφύλια και λαχανικά, ψάρια και κότες αλλά χωρίς κανέναν άνθρωπο. Κατάφερε κι άναψε φωτιά, πρόσφερε θυσία στους θεούς κι έπειτα χόρτασε την πείνα του.

Η όλη ιστορία δημιουργεί υπόνοιες για τον συγγραφέα του Ροβινσώνα Κρούσου που όμως έγραψε το μυθιστόρημά του, πριν να βρεθεί ο πάπυρος που μιλά για τον ναυαγό. Όπως και το παραμύθι με τη Σταχτοπούτα ήταν ήδη γνωστό, όταν ανακαλύφθηκε ο πάπυρος που περιγράφει την ιστορία του βασιλόπουλου, το οποίο έψαχνε όλη τη χώρα ώσπου να βρει την καλή του με το πολύ λεπτό ποδαράκι, αυτό που χωρούσε στο χαμένο της παπούτσι.

(Έθνος της Κυριακής, 1.4.2001) (τελευταία επεξεργασία, 20.9.2009)